

dır sürdürdüğü başvezirlikten istifa etmek zorunda kaldı ve Hayreddin Paşa başvezirliğe getirildi. Mehmed Sâdık Paşa, başlangıçta yabancı devletlerin Hayreddin Paşa'ya yakın ilgi göstermesine bakarak eyaletin konumunun yeniden düzeleceğine inanıyordu. Ancak kendisine verdiği destek kısa sürdü. Dolayısıyla Hayreddin Paşa'nın giriştiği ıslahat arzu edilen sonucu vermedi. Hayrettin Paşa yönetim, maliye, hukuk, tarım gibi alanlarda gerçekleştirdiği ıslahatlar yanında eğitime yönelik faaliyetleri çerçevesinde 1875'te Mehmed Sâdık Paşa'nın adını verdiği Medresetü's-Sâdikıyye'yi açtı. Geleneksel dinî eğitim yanında Batı tarzı eğitimin de verildiği bu modern okulda bağımsızlık mücadelesine öncülük eden birçok Tunuslu devlet adamı ve aydın yetişti.

Tunus'taki Avrupalı konsolosların kendi vatandaşları için özel haklar elde etmeleri yeni sıkıntılar doğurdu. Mehmed Sâdık Paşa'nın etrafındakilerle onun yerine geçme ihtimali olan Mustafa b. İsmâil tarafından çıkarılan, Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi gibi Hayreddin Paşa'nın da Mehmed Sâdık Paşa'yı tahttan indireceği şeklindeki söylentiler giderek yayıldı. Mehmed Sâdık Paşa 21 Temmuz 1877 tarihinde Hayrettin Paşa'nın istifa etmesini sağladı. Hayreddin Paşa'yı önce Osmanlı, ardından Fransa taraftarı olmakla suçlayan Mehmed Sâdık Paşa, 1878 Ağustosunda artık iyice yaşlanmış olan Mehmed Haznedâr'ı, daha sonra da Mustafa b. İsmâil'i (Genç Mustafa Paşa) başvezir tayin etti. Yabancı devletlerin kendi vatandaşları için talep ettikleri imtiyazlar karşısında yönetim tekrar Mustafa Haznedâr zamanındaki sıkıntılı duruma düştü. Bundan faydalanmak isteyen Fransa, Nisan 1881'de Cezayir sınırındaki karışıklıkları bahane ederek Tunus'u işgal etmeye başladı. Mehmed Sâdık Paşa, 12 Mayıs 1881 tarihinde Fransa ile birçok hakkını kısıtlayan Bardo Antlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı. Kendisinin uzun ve karışıklıklarla dolu iktidarını sarsan bu antlaşma ile Fransız işgalini ve ardından himayesini kabul etmiş oluyordu. Mehmed Sâdık Paşa bu olaylardan kısa bir süre sonra 27 Ekim 1882 tarihinde vefat etti, yerine kardeşi Seydi Ali Bey geçti.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, A.DVN.MHM, nr. 36/85; BA, Y.PRK.HR, nr. 5/60; BA, Y.PRK.UM, nr. 4/58; BA, Y.A.HUS, nr. 171/120; Khayreddin, *Essai sur les réformes nécessaires aux états musulmans* (haz. M.

Morsy), Paris 1987, s. 29; J. M. Abun-Nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, Cambridge 1987, s. 280-292; Atillâ Çetin, *Tunuslu Hayreddin Paşa*, Ankara 1988, s. 42-43, 55, 103-105, 110, 123; a.mlf., "Hayreddin Paşa, Tunuslu", *DİA*, XVII, 57-60; a.mlf., "Hüseynîler", a.e., XIX, 26-28; K. J. Perkins, *Historical Dictionary of Tunisia*, London 1989, s. 94-95; J. Ganiage, *Histoire contemporaine du Maghreb de 1830 à nos jours*, Paris 1994, s. 277-283, 294; Bekir Karlığa, *Islahatçı Bir Düşünür Tunuslu Hayrettin Paşa ve Tanzimat*, İstanbul 1995, s. 19; Muhammed Salah Mzali - J. Pignon, *Tunuslu Hayreddin Paşanın Hatıraları* (trc. Belma Aksun), İstanbul 1997, s. 37, 39, 43-47; A. Abdesselam, "Muhammad al-Şâdik Bey", *EJ²* (Fr.), VII, 453.

AHMET KAVAS

MEHMED SÂHİB EFENDİ

(bk. PİRİZÂDE MEHMED SÂHİB EFENDİ).

MEHMED SAİD DEDE

(ö. 1803 [?] -1853)

Mevlevî şeyhi,
ney virtüoü ve bestekâr.

İstanbul'da dünyaya geldi. Doğum tarihi belli olmamakla beraber 1803 yılında doğduğu tahmin edilmektedir (Aksüt, Öztuna; bk. bibl.). Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi Trablusşamlı Mahmud Dede Efendi'nin oğludur. Tahsiline burada başladı. Babasının 1819'da vefatı üzerine henüz yaşı küçük olduğundan mevlevîhânenin postnişinliğine Ermenek Mevlevîhânesi şeyhi Seyyid Ali Dede'nin oğlu Mehmed Kadri Dede getirildi. Mehmed Said, Mehmed Kadri Dede'nin gözetimi altında eğitimini tamamladı. Bu arada başladığı ney çalışmalarını devam ettirdi ve iyi bir neyzen olarak tanındı; uzun süre mevlevîhânenin neyzenbaşılığını yaptı. 11 Eylül 1851'de Mehmed Kadri Dede vefat edince mevlevîhâneye şeyh tayin edildi. Ancak şeyhliği kısa sürdü ve iki yıl sonra vefat etti. Mevlevîhânenin hazîresine defnedilen Mehmed Said Dede'nin naaşı bu mevlevîhânenin önce Maçka'ya, ardından Eyüp'te Bahariye'ye nakledilmesiyle Bahariye Mevlevîhânesi'ne getirildi ve buraya gömüldü. Yerine oğlu neyzen Yûsuf Paşa geçmek istediye de Muzika-i Hümayun hocalarından olduğu için saraydaki görevinden ayrılmasının Sultan Abdülmecid tarafından uygun bulunmaması üzerine şeyhliğe Hasan Nazif Dede tayin edildi.

Mûsikîyle ilgili çalışmaları konusunda kaynaklarda bilgi olmamasına rağmen

MEHMED SAİD EFENDİ, Halilefendizâde

Mehmed Said Dede'nin döneminin en önemli birkaç ney virtüozundan biri olduğu belirtilmektedir. Ayrıca iyi bir ney hocası olan ve pek çok öğrenci yetiştiren Said Dede'nin talebeleri arasında üvey kardeşi Sâlih Dede, oğlu Yûsuf Paşa ve bestekâr Hacı Fâik Bey'in ağabeyi Üsküdarlı Sâlim Bey gibi ünlü neyzenler bulunmaktadır. Mehmed Said Dede'nin bestelediği eserlerden günümüze şevkefzâ, tarz-ı cedîd ve tarz-ı nevin makamında üç saz semâisi ulaşmıştır. Bunlar arasında özellikle şevkefzâ saz semâisi klasik üslûbun zarif bir şekilde işlendiği sanat-kârane bir eserdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyn Vassâf, *Sefîne*, V, 179-180; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 484-485; a.mlf., *Hoş Sadâ*, s. 255, 259; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 499, 500, 502; Sadun Kemâlî Aksüt, *Beşyüz Yıllık Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1967, s. 31; a.mlf., *Türk Musikisinin 100 Bestekârı*, İstanbul 1992, s. 135, 175, 176, 178; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Akbatu), s. 107; a.e. (Tayşi), s. 72; Kıp, *TSM Saz Eserleri*, s. 68, 70; Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İstanbul 2003, s. 438-439; "Beşiktaş Mevlevîhânesi", *İst.A*, V, 2586; M. Baha Tanman, "Beşiktaş Mevlevîhânesi", *DİA*, V, 554; Öztuna, *BTMA*, II, 252-253, 257, 259, 503.

HASAN AKSOY

MEHMED SAİD EFENDİ,

Halilefendizâde

(ö. 1168/1755)

Osmanlı şeyhülislâmı.

İstanbul'da doğdu. İki defa Anadolu kazaskerliği yapan Birgili Kara Halil Efendi'nin oğludur. Karahalilizâde diye de anılır. Medrese tahsilinin yanında babasının ilim meclisinde de bulunarak kendini yetiştirdi. Eğitimini tamamlamasından ardından 1118'den (1706) itibaren sırasıyla İbrâhim Paşa, Hoca Hayreddin, Dâvud Paşa, Sahn-ı Semân ve Süleymaniye medreselerinde müderrislik yaptı. 1133'te (1721) Yenişehir bab nâibliğine, iki yıl sonra aynı yerin mevleviyetine tayin edildi. 1141'de (1728-29) Bursa kadılığına getirildi, aynı yıl Mekke kadılığı pâyesine ulaştı. 1148'de (1735) tayin edildiği İstanbul kadılığında başarısı sebebiyle 1152'de (1739) yeniden getirildiği bu görevde dört yıl daha kaldı. 13 Zilkade 1152'de (11 Şubat 1740) Anadolu kazaskerliğiyle görevlendirildi; Rebülâhîr 1154'te (Haziran 1741) azledildi. Şevval 1159'da (Kasım 1746) Rumeli

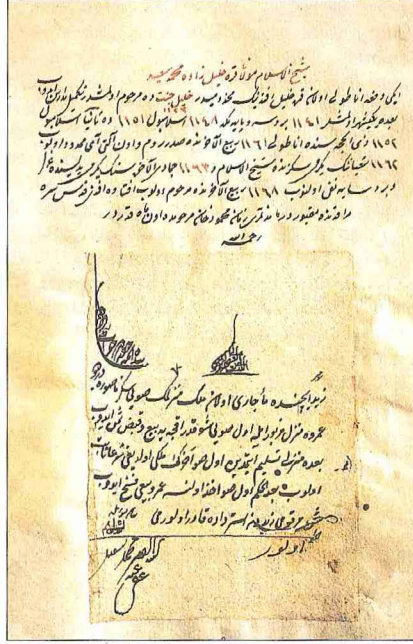
MEHMED SAİD EFENDİ, Halilefendizâde

kazaskerliği pâyesi aldı ve 28 Rebîülevvel 1161'de (28 Mart 1748) fiilen bu göreve tayin edildi. Her iki kazaskerlik müddeti on altışar ay sürmüştür.

I. Mahmud tarafından 27 veya 28 Şâban 1162'de (12 veya 13 Ağustos 1749) şeyhülislâmlığa getirilen Mehmed Said Efendi, aynı yıl Bahçekapı'da oturduğu evinde çıkan yangında bütün eşyasını ve kitaplarını kaybetti. 26 veya 27 Cemâziyelâhir 1163'te (2 veya 3 Haziran 1750) Selânik kadısı bulunan oğlu Abdürrahim Efendi ile birlikte şeyhülislâmlık makamından azledilerek oğluya beraber Bursa'ya sürgün edildi. Şeyhülislâmlıktan azledilmesinin sebepleri olarak kaba ve haşin mizaçlı olması, diğer ulemâ ile geçinememesi, gerektiğinden fazla mülâzemet tevcihi ve bazı usulsüz muameleleri sayılmaktadır. Nitekim yerine geçen Seyyid Murtaza Efendi'nin nasbı esnasında çıkarılan hatt-ı hümayunda müstahak olmayanlara medrese ve mülâzemet verilmemesi ve işlerin ehil olan kişilere tevdi edilmesi istenmiştir.

Şeyhülislâmlık müddeti dokuz ay yirmi iki gün süren Mehmed Said Efendi azlinden sonra Bursa'ya yerleşip kendini ilme verdi ve eser telifiyle meşgul oldu. 28 Cemâziyelevvel 1168'de (12 Mart 1755) Bursa'da vefat etti. Mezarının Emîr Sultan Türbesi civarında bulunduğu nakledilirse de bir başka kayıta Üftâde Camii Kabristanı'na defnedildiği belirtilir. Üzerine aldığı vazifeyi yerine getirme hususunda çok titiz davrandığı belirtilen Mehmed Said Efendi'nin âlim ve âdil bir kişi olduğu, ancak kabalığı ve haşinliği sebebiyle pek sevilmediği kaydedilmektedir. Yazıdaki mahareti sebebiyle ilim ve edebiyatta akranları arasında temayüz etmiştir. Mehmed Said Efendi'nin soyundan çok sayıda ilim adamı yetişmiştir.

Eserleri. 1. *Tercüme-i Şerhu'l-uyûn fi Şerh-i Risâle-i İbn Zeydûn*. İbn Zeydûn'un risâlesine İbn Nübâte el-Mısrî'nin yaptığı şerhin tercümesidir (İstanbul 1257). 2. *Tercüme-i Sülvân-ı Mutâ'*. İbn Zaferî'nin menkıbe ve hikâyelerden oluşan *Sülvânü'l-mutâ' fi 'udvânî'l-etbâ'* adlı eserinin Türkçe tercümesidir (İstanbul 1285). 3. *Aynî Tarihi Tercümesi*. Lâle Devri'nde Sadrazam Damad İbrâhim Paşa'nın gayretleriyle gerçekleştirilen tercüme faaliyetleri içinde önemli bir yer tutan Bedreddin el-Aynî'nin *'İkdü'l-cümân fi târihi ehli'z-zamân* adlı umumi tarihini Türkçe'ye çeviren heyetin içinde yer alan Mehmed Said Efendi eserin 387-430 (997-1039) yılları olaylarını ihtiva eden

Mehmed Said Efendi'nin tercüme-i hâli ile bir fetvası (*Mecmûa-i Fetâvâ*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 576, vr. 69^b)

dördüncü bölümünü tercüme etmiştir (Süleymaniye Ktp., Beşir Ağa, nr. 469). Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunan (Revan Köşkü, nr. 1465) ve Halil kisasından Yahyâ b. Zekeriyâ kisasına kadar olan hadiseleri ihtiva eden bir nüshanın başında Mehmed Said'e ait olduğu kaydı varsa da muhtevasından ona ait olmadığı anlaşılmaktadır. Mehmed Said Efendi'nin bir tefsirinin bulunduğu kaydedilmekle beraber (IA, V/1, s. 160) kaynaklarda böyle bir bilgi yer almamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyhî, *Vekâyü'l-fuzalâ*, IV, 514, 517, 518, 551, 585, 597, 660, 664, 668, 669; *Mecmûa-i Fetâvâ*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 576, vr. 70; Şem'dânizâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), I, 148, 154-155, 179; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 97; *Sicill-i Osmânî*, III, 28-29; *İlmîyye Salnâmesi*, s. 525; *Osmanlı Müellifleri*, III, 70; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 153; IV/2, s. 479-480; Danişmend, *Kronoloji*², V, 140-141; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s. 134; Babin-ger (Üçok), s. 286, 331; Salim Aydıöz, "Lale Devri'nde Yapılan İlmî Faaliyetler", *Divân İlmî Araştırmalar*, II/3, İstanbul 1997, s. 152-153, 156, 164; *Kâmûsü'l-'a'lâm*, III, 2056-2057; Th. Menzel, "Halil Efendi-zâde", *IA*, V/1, s. 160; a.m.f., "Khalil Efendi-zâde", *EI*² (İng.), IV, 966.

TAHSİN ÖZCAN

MEHMED SAİD EFENDİ,
Mirzazâde

(bk. MİRZAZÂDE

MEHMED SAİD EFENDİ).

MEHMED SAİD PAŞA, Küçük

(bk. SAİD PAŞA, Küçük).

MEHMED SAİD PAŞA,
Yirmisekizçelebizâde

(ö. 1175/1761)

Osmanlı sadrazamı.

İstanbul'da doğdu. Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin oğludur. Sadâret Mektubî Kalemi'nde memuriyet hayatına başladı ve burada halifelîğe kadar yükseldi. Babasının Paris elçiliği sırasında onun kethüdâsı olarak Fransa'ya gitti. Fransa'da iken bu ülkedeki gelişmeleri izledi ve Fransızca öğrendi. Geri döndükten sonra İbrâhim Müteferrika ile birlikte Osmanlı ülkesinde ilk Türk matbaasını kurdu. Memuriyet hayatında ilerlemeye başlayınca matbaacılıktan ayrıldı.

Üst dereceli memurlar sınıfına yükselen Mehmed Said Efendi, 15 Şevval 1141 – 13 Şevval 1142 (14 Mayıs 1729 – 1 Mayıs 1730) tarihleri arasında Bursa mukâatacılığı, 16 Muharrem – 20 Rebîülevvel 1143 (1 Ağustos 1730 – 3 Ekim 1730) tarihlerinde küçük kale tezkireciliği görevlerinde bulundu. 1143 Rebîülâhîrinin ortalarında (Ekim 1730 sonları) I. Mahmud'un cülûsunu bildirmek üzere Rusya'ya şıkk-ı sâlis defterdarı pâyesiyle elçi olarak gönderildi. İki yıl sonra kısa bir müddet küçük rûnâmçeci oldu. Ardından I. Mahmud'un cülûsunu tebrik için gelen Şerbatof'a karşılık fevkalâde elçi sıfatıyla önce Rusya'ya ve oradan sefâretle İsveç'e gitti. İsveç'e görünürde XII. Şarlı'a verilmiş parayı tahsil için gönderilmişti. Ancak elçiliğinin asıl sebebi İsveç ile Rusya arasında bir ittifakın yapılıp yapılmadığının araştırılmasıydı. İsveç'in malî durumunun bozukluğu sebebiyle XII. Şarlı'nın borcunu tahsil edemedi. Fakat onun gayretleri neticesinde daha sonra Osmanlı - İsveç ittifakı gerçekleşti. İsveç'ten gelirken Lehistan'dan geçti ve Rusya-Lehistan ilişkilerine dair mâlûmat toplayarak 18 Rebîülâhir 1146'da (28 Eylül 1733) İstanbul'a döndü.

15 Şevval 1146 – 19 Şevval 1147 (21 Mart 1734 – 14 Mart 1735) ve 14 Muhar-